

УДК 336.77

Глушаченко С.С.

аспірант

Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України

ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РЕЙТИНГУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

ASSESSMENT CREDIT RATING INDUSTRIAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті визначено роль рейтингових систем для оцінювання кредитоспроможності промислових підприємств, проаналізовано існуючі підходи до формування кредитного рейтингу, обґрунтовано необхідність урахування впливу галузевих характеристик на кредитоспроможність підприємства. Запропоновано перелік кількісних та якісних показників галузевих ризиків у діяльності промислових підприємств, визначено механізм їх розрахунку.

Ключові слова: кредитний рейтинг, кредитоспроможність підприємства, галузевий ризик, кількісні та якісні показники ризику.

АННОТАЦИЯ

В статье определена роль рейтинговых систем для оценки кредитоспособности промышленных предприятий, проанализированы существующие подходы к формированию кредитного рейтинга, обоснована необходимость учета влияния отраслевых характеристик на кредитоспособность предприятия. Предложен перечень количественных и качественных показателей отраслевых рисков в деятельности промышленных предприятий, определен механизм их расчета.

Ключевые слова: кредитный рейтинг, кредитоспособность предприятия, отраслевой риск, количественные и качественные показатели риска.

ANNOTATION

In this paper, the role of rating systems to assess the creditworthiness of the industry was determined, analyzed the existing approaches to the formation of credit rating, was justified by the need to consider the impact of industry characteristics on the creditworthiness of the company. The author proposed a list of quantitative and qualitative indicators of branch risks in the industry, the mechanism of their calculation.

Keywords: credit rating, the creditworthiness of the company, the industry risk, quantitative and qualitative indicators of risk.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення кредитного механізму є однією з пріоритетних задач як в Україні, так і за кордоном. Визначення кредитоспроможності позичальника – завдання, яке щодня розв'язується працівниками кредитної організації, процедура проведення якої має чітко регламентовану схему. У той же час кредитоспроможність підприємства є одним з найбільш складних питань у механізмі повернення кредиту. Необхідність вивчення сутності кредитоспроможності промислових підприємства пояснюється як відсутністю єдиної думки серед різних авторів з приводу визначення самого поняття, так і подальшим розвитком банківської інфраструктури, яка, у свою чергу, впливає на формування та утримання даного терміну.

Процес розвитку сфери банківського обслуговування та економічних відносин у цілому вносить постійні корективи в критерії оцінки

кредитоспроможності підприємства, у результаті чого виникає необхідність постійного контролю та внесення змін у процес аналізу кредитоспроможності позичальника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичною базою дослідження сутності кредитоспроможності підприємства, а також проблем її оцінки є роботи зарубіжних вчених: Е. Альтмана, Г. Андерсона, У. Бівера, Дж. Сінгела, А. Сміта, Г. Спрінгейта, Д. Фулмера, Дж. Шима та ін.

Важливу роль у розробці методики оцінки кредитного рейтингу підприємства зіграло вивчення та критичний аналіз робіт А.В. Батуніна, О.П. Зайцевої, Г.Г. Кадикова, Р.С. Сайфуліна, А.Ф. Черненко. У своїх працях питання методології та практики рейтингів в економіці розглядали такі відомі дослідники, як Г.М. Азаренкова, А.М. Кармінський, А.А. Пересецький, Н.П. Кондраков, Л.В. Донцова, Л.Є. Басовський, О.М. Юркевич [1–3]. У процесі підготовки роботи також використовувалися статистичні дані підприємств, згруповані за галузеву належністю, інструктивні та методичні матеріали НБУ, методичні матеріали вітчизняних банків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак залишається невирішеною проблема вибору показників і методу рейтингової оцінки промислового підприємства. Важливою умовою здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства та визначення його кредитного рейтингу є аналіз зовнішнього середовища існування підприємства-позичальника та галузевих особливостей його діяльності. Наявність ліквідного забезпечення, відмінна кредитна історія та стійкий фінансовий стан часто не є безумовною гарантією повернення кредиту.

Значна частина кредитів перетворюється на проблемні саме внаслідок впливу зовнішніх факторів та неврахування певних особливостей діяльності підприємств різних галузей економіки, що є причиною недостатньої обізнаності банківського менеджменту щодо потенційних проблем, які можуть виникнути у позичальника. Взагалі, підприємствам різних сфер діяльності та галузей народного господарства притаманні визначені особливості організації фінансових відносин, формування та використання фінансових ресурсів, виробництва продукції, формування доходів, витрат та фінансо-

вих результатів, які потрібно враховувати при оцінці кредитоспроможності.

Однак слід зауважити, що в методичних та нормативних документах, які стосуються аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання, основні показники не враховують галузеві особливості діяльності промислових підприємств. Отже, виникає необхідність забезпечити порівнянність основних критеріїв і показників, що характеризують особливості фінансового стану підприємств різних галузей, із тими, котрі широко використовуються банками для оцінки фінансового стану позичальників.

Мета статті полягає у визначенні ролі рейтингових систем при оцінюванні стану промислового підприємства, аналізі існуючих підходів до формування кредитного рейтингу, обґрунтуванні необхідності врахування галузевих особливостей шляхом визначення галузевих ризиків у діяльності промислових підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. Одним з інструментів взаємодії інвесторів і кредиторів з підприємствами виступає публічний рейтинг, або рейтингова оцінка, який є важливим інформаційним засобом, індикатором та інструментом підтримки ділових відносин. Рейтинг надає порівняльну оцінку значимості, масштабності підприємства та характеризується числовим показником, номером або класом. Рейтинг міжнародних рейтингових агентств дозволяє підприємству отримати ряд дуже цінних переваг, які мають стратегічне значення в довгостроковій перспективі розвитку.

У працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері формування методик об'єктивного оцінювання суб'єктів господарювання чимало уваги відведено обґрунтуванню сутності поняття «рейтинг» та відмінностям його від інших, схожих, на перший погляд, категорій, таких як «ранг», «ренкінг», «рейтингова система», «експертна система». Ретельніше розглядають термін «рейтинг» та суміжні з ним категорії науковці. Так, О.М. Кармінський, акцентуючи увагу на кількісній, вартісній природі рейтингу, визначає його як всеохоплюючу оцінку стану обраного об'єкта, що в результаті дає змогу віднести його до певного класу чи категорії [4, с. 16].

Дещо іншої думки дотримується П.В. Горський, який, по-перше, ототожнює поняття «ренкінг» та «рейтинг», уважаючи останній «впорядкованим списком визначених об'єктів, побудованим за спадання певної «якості» цих об'єктів». Окрім цього, комплексний впорядкований висновок фахівців стосовно стану того чи іншого об'єкта автор відносить до категорії власне рейтингів, а також виділяє групу аналітичних рейтингів, в яких об'єкти впорядковують за допомогою математичних моделей. Важливим аспектом при такому розмежуванні є те, що експертні рейтинги можуть опиратись на одну чи декілька моделей, а при розробленні аналітичних списків так чи інакше можуть використовуватись судження експертів [5].

І.П. Мігус та О.М. Урікова розцінюють рейтинг як основне джерело інформації про стан підприємства. І.П. Мігус відводить рейтингу роль «інформації до уваги», призначеної для вкладників, які володіють та управляють інвестиційними портфелями, а також для інших учасників ринку цінних паперів [6, с. 84]. О.М. Урікова при цьому підкреслює, що рейтинг дає змогу найкомпактніше відобразити комплексну інформацію про підприємство та особливості його діяльності [7].

У контексті вищезазначеного кредитний рейтинг підприємства – це універсальний інструмент для оцінки його кредитоспроможності, надійності боргових зобов'язань і встановлення плати за відповідний кредитний ризик. Він дає можливість заявити потенційним інвесторам і партнерам про кредитоспроможність підприємства, не розголошуючи при цьому конфіденційної інформації, та зробити стосунки позичальника й інвестора максимально прозорими і ефективними.

В існуючих методиках оцінки кредитного рейтингу підприємства є відмінності, по-перше, у способі розрахунку фінансових коефіцієнтів, а по-друге, у виборі якісних показників кредитоспроможності. У зв'язку зі значною широтою діапазону наявних нормативних значень банки найчастіше розраховують фінансові показники попередніх років і відповідно до них проводять оцінку поточного становища позичальника. Як правило, це трудомістке завдання. На нашу думку, необхідно сформувати єдиний для всіх банків комплекс методів оцінки кредитного рейтингу підприємств-позичальників, який би враховував як кількісні, так і якісні складові, розраховані за цілим рядом напрямків.

Якісна оцінка кредитного рейтингу суб'єкта господарювання дозволяє прийняти зважене рішення щодо доцільності надання кредиту, а потім проводити зважену політику відносно конкретного позичальника. Крім того, урахування галузевих особливостей при визначенні кредитного рейтингу промислового підприємства на основі використання як традиційних критеріїв оцінювання, так і нових показників сприяє поглибленню аналізу та отриманню об'єктивнішої інформації про фінансовий стан не лише позичальника, а й галузі, до якої належить те чи інше підприємство, та вдосконаленню підходів до формування кредитної політики банку та оцінки кредитного ризику.

До факторів зовнішнього середовища, які підлягають аналізу, належать: перспективи економічного зростання; цикли ділової активності; вразливість до державного регулювання. Істотне значення для розуміння середовища, в якому працює підприємство, а також для виявлення основних факторів успіху в цьому середовищі має аналіз структури галузі. Щоб зробити висновок про структуру галузі, аналізуються наступні параметри: фактична кількість підприємств-конкурентів у галузі; частка декількох найбільш

великих підприємств на ринку; механізми ціноутворення в галузі; динаміка цін на ринку та загальна тенденція їхньої зміни; диференціація продукції; експортний потенціал галузі.

Аналіз положення промислового підприємства в галузі необхідно починати з оцінки ринку та особливостей конкуренції. Тут важливо визначити географічні межі ринку: місцевий, регіональний, національний, міжнародний, глобальний. Від масштабу ринку залежить рівень диверсифікації споживачів, а від неї, у свою чергу, – стабільність виручки підприємства. Чим більше диверсифіковані споживачі, тим більше та стабільніше виручка, тим стійкіше положення підприємства.

Крім того, у кожній галузі по-різному оцінюється рух фінансових потоків. При визначенні стійкості фінансових потоків підприємства-позичальника доцільно оцінити характер попиту: чи залежить він від сезонних і циклічних коливань. Чим ширше амплітуда коливання попиту, тим вище ризик. Якщо підприємство належить до тих галузей, для яких характерне сильне коливання попиту, потрібно визначити, яким чином компанія перешкоджає цим коливанням. Стійка динаміка попиту зазвичай визначається стадією життєвого циклу продукції та технологією виробництва. Необхідність визначати динаміку попиту обумовлена тим, що від неї залежить здатність підприємства генерувати прибуток і грошовий потік на тому рівні, який буде достатнім для своєчасного виконання фінансових зобов'язань.

Ризики, пов'язані з галузевою специфікою, включають в себе:

- ризики ринку товарів і послуг: ризики, залежні від попиту (з його динамікою і циклічністю), пов'язані з особливостями ціноутворення, характером конкуренції на ринку;

- ризики в процесі виробництва: тривалість виробничого циклу, упровадження інноваційних технологій, плинність висококваліфікованих кадрів, капіталомісткість та ін.

Показники галузевої специфіки діляться на кількісні та якісні. До кількісних показників можна віднести фінансові коефіцієнти: поточної ліквідності, рентабельності, оборотності та інші, а до якісних показників відносяться рівень конкурентоспроможності підприємства всередині галузі та напрями розвитку галузі.

Якісні показники специфіки певної галузі для оцінки кредитоспроможності позичальника наведено в табл. 1.

У процесі аналізу кількісних параметрів доцільно порівняти отримані фактичні показники фінансових коефіцієнтів з певними нормативними значеннями, характерними для конкретної галузі. У свою чергу, нормативні значення можуть коливатися, що призводить до ускладнення при оцінці позичальників банками. Коливання значень коефіцієнтів пов'язані з багатьма чинниками: починаючи з внутрішніх, наприклад, упровадження нових технологій виробництва, і закінчуючи зовнішніми, такими як поточний стан економіки. У зарубіжних країнах економісти й зараз використовують різні підходи до розрахунку нормативних значень фінансових коефіцієнтів.

Вибирати фінансові коефіцієнти необхідно, керуючись наступними критеріями:

- кількість коефіцієнтів не повинна бути занадто великою;
- коефіцієнти не повинні «копіювати» один одного;
- коефіцієнти повинні максимально відображати фінансовий стан позичальника;
- коефіцієнти повинні бути максимально інформативними.

Таблиця 1

Якісні показники галузевої специфіки для оцінки кредитного рейтингу підприємства

Показники	Критерій оцінки	Зміст показників
Динаміка розвитку галузі	Аналізується динаміка розвитку галузі на основі галузевих статистичних даних	Визначається шляхом зіставлення та аналізу ряду статистичних показників, що характеризують розвиток галузі за певний період
Перспективи розвитку галузі	Використовуються сценарії розвитку галузі (песимістичний та оптимістичний)	Будується прогноз розвитку галузі на основі аналізу динаміки її розвитку
Потреба ринку галузі в подібного роду продукції (роботах, послугах)	1. Аналізуються асортимент, попит і пропозиція продукції по галузях за допомогою: а) оцінки виконання плану по асортименту; б) оцінки рівня цін по галузі; в) оцінки показників впливу якості продукту на його середню ціну, таких як: – питома вага нової продукції в загальному обсязі випуску продукції; – питома вага сертифікованої продукції в загальному обсязі випуску продукції; – питома вага продукції, яка відповідає світовим стандартам, у загальному обсязі випуску продукції. 2. Аналіз конкурентоспроможності проводиться за допомогою інтегрального показника по існуючих методиках	Визначається шляхом вивчення асортименту продукції та попиту на неї на основі представлених позичальником даних про підприємство: а) розраховується як відношення загального обсягу готової продукції, зарахованого у виконання плану за асортиментом, до загального обсягу планової готової продукції: – показує середню ціну реалізації продукції по галузі; – дозволяє оцінити якість виробленої продукції; б) розраховується як відношення групового показника за технічними параметрами до групового показника за економічними параметрами: аналізується конкурентоспроможність продукції, що показує здатність «виживання» та реалізації товару, а також попит на продукцію підприємства

У процесі розрахунку фінансових коефіцієнтів повинні бути враховані галузеві особливості підприємства-позичальника. Для цього доцільно створити єдину базу підприємств, розділивши їх на групи відповідно до галузевих особливостей, і на підставі даної бази розрахувати оптимальне значення фінансових коефіцієнтів. Це допомогло б прискорити процес видачі кредиту та полегшило б саму процедуру оцінки кредитного рейтингу промислового підприємства. Можна визначити перелік необхідних коефіцієнтів, тобто тих коефіцієнтів, які стануть основними та обов'язковими, а інші будуть визнані додатковими та будуть розраховуватися при необхідності.

Розрахунок оптимальних фінансових показників необхідний і самим підприємствам для оцінки поточної діяльності та її постійного моніторингу. Значення фінансових коефіцієнтів могли б виступати для підприємств орієнтиром при розвитку діяльності та порівняльним показником з іншими підприємствами галузі. Єдина база нормативних значень коефіцієнтів по галузях для оцінки фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності, стійкості та кредитоспроможності допомогла б комерційним банкам вирішити проблему оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників, скоротити ризики, а також підвищити ефективність кредитних операцій і, відповідно, якість кредитного портфеля.

До таких показників слід віднести:

- коефіцієнт фінансової незалежності;
- коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами;
- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт термінової ліквідності;
- оборотність товарно-матеріальних запасів (днів);
- оборотність дебіторської заборгованості (днів);
- оборотність кредиторської заборгованості (днів);
- оборотність оборотних активів;
- рентабельність продукції;
- рентабельність реалізації продукції, або норма чистого прибутку.

Таким чином, методика оцінки кредитного рейтингу підприємства повинна базуватися на врахуванні чотирьох інтегральних факторів, що характеризують різні аспекти діяльності підприємства та пов'язані з ними ризики невиконання кредитних зобов'язання:

- виробничий потенціал і динаміка розвитку підприємства;
- позиції підприємства на ринку та перспективи розвитку галузі;

- рівень управління підприємством;
- фінансовий стан підприємства та його відповідність основним параметрам галузі.

Перевага методики полягає в тому, що нормативні значення розраховані за багатьма показниками, і це дає можливість аналізувати кредитоспроможність підприємства більш глибоко. Це, безсумнівно, нелегке завдання, оскільки на результати розрахунків можуть вплинути такі показники, як асортимент і обсяг продукції, розмір підприємства та кількість його філій, надійність статистичних даних тощо.

Висновки. Процес оцінки кредитного рейтингу промислового підприємства стане оперативніше, якщо розраховувати щонайменше нормативні показники фінансових коефіцієнтів по галузях за попередні роки. Подібний розрахунок фінансових коефіцієнтів по всіх галузях економіки дозволить більш ефективно проводити процедуру оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників і більш точно визначити платоспроможність організації не тільки на поточний момент, але і на майбутнє, що призвело б до зменшення ризику невиконання зобов'язань позичальником.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азаренкова Г.М. Рейтингове оцінювання як метод визначення кредитоспроможності позичальників банку / Г.М. Азаренкова, О.О. Беленкова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). – 2011. – № 1(10). – С. 219–223.
2. Модели рейтингов как фактор риск-менеджмента / А.М. Карминский, А.А. Пресецкий, С.В. Головань // Модернизация экономики и общественное развитие: сб. науч. работ; отв. ред. Е.Г. Ясин. – М.: ГУ ВШЭ, 2007. – Кн. 3. – С. 23–33.
3. Юркевич О.М. Кредитный рейтинг как инструмент оцінки кредитного ризику / О.М. Юркевич // Фінанси, облік, аудит. – 2009. – № 13. – С. 130–135.
4. Рейтингование в экономике: методология и практика / А.М. Карминский, А.А. Пересецкий, А.Е. Петров; под ред. А.М. Карминского. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 240 с.
5. Горский П.В. Положение об аналитическом рейтинге рангового типа / П.В. Горский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.information-technologies.ru/articles/rank-type/>.
6. Щербак А.В. Перспективи використання рейтингових оцінок в інвестиційній діяльності підприємств / А.В. Щербак // Економіка та управління підприємствами. – 2008. – № 5(83). – С. 83–91.
7. Урікова О.М. Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства / О.М. Урікова // Перспективи та пріоритети розвитку економічного аналізу: тези доповідей і виступів III Всеукраїнської конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2006. – С. 293–294.